

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Maryja Šupa

FIZINIAI, TEISINIAI IR DISKURSYVINIAI SOCIALINĖS KONTROLĖS ASPEKTAI
MIESTO ERDVĖJE:
VILNIAUS CENTRO KVARTALO ATVEJIS

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2016

Disertacija rengta 2011–2015 m. Vilniaus universitete.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Aleksandras Dobryninas

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Sociologijos mokslo krypties taryboje.

Pirmininkė:

Doc. dr. Rūta Žiliukaitė

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Nariai:

Doc. dr. Liutauras Kraniauskas

(Klaipėdos universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Doc. dr. Nerijus Milerius

(Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – 01 H)

Prof. dr. Arūnas Poviliūnas

(Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Prof. dr. Dina Rozenblit–Siegel

(Utrechto universitetas, socialiniai mokslai, kriminologija)

Disertacija bus ginama viešame Sociologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2016 m. vasario 26 d. 11:00 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto 201 auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 9/1, LT-01513, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2016 m. sausio 26 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: <http://www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIUS UNIVERSITY

Maryja Šupa

PHYSICAL, LEGAL AND DISCURSIVE ASPECTS OF SOCIAL CONTROL OVER
URBAN SPACE:
THE CASE OF A CENTRALLY LOCATED NEIGHBOURHOOD IN VILNIUS

Summary of doctoral dissertation
Social sciences, Sociology (05 S)

Vilnius, 2016

The dissertation was prepared at Vilnius University during 2011–2015.

Research supervisor:

Prof. Dr. Aleksandras Dobryninas

(Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05 S)

The dissertation will be defended at a public sitting of the Scientific Council of Sociology, Vilnius University.

Chairman:

Assoc. Prof. Dr. Rūta Žiliukaitė

(Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05 S)

Members:

Assoc. Prof. Dr. Liutauras Kraniauskas

(Klaipėda University, Social sciences, Sociology – 05 S)

Assoc. Prof. Dr. Nerijus Milerius

(Vilnius University, Humanities, Philosophy – 01 H)

Prof. Dr. Arūnas Poviliūnas

(Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05 S)

Prof. Dr. Dina Rozenblit–Siegel

(Utrecht University, Social sciences, Criminology)

The official defence of the dissertation will be held at 11:00 on February 26, 2016, at the Department of Philosophy, Vilnius University, room 201. Address: Universiteto st. 9/1, LT-01513, Vilnius, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation was circulated on January 26, 2016.

The dissertation is available at the Vilnius University Library and online on the Vilnius university website at: <http://www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

Santrauka

Disertacijos problema ir aktualumas

Šios disertacijos problema – socialinės kontrolės taikymas miesto erdvėje. Šiuolaikiniai miestai nuolat auga, plečiasi, keičiasi, juose eksperimentuojama su naujų technologijų taikymu bei išbandomi nauji valdymo būdai. Socialinės kontrolės raišką būtent miesto erdvėje verta tyrinėti dėl kelių priežasčių. Pirma, šios socialinės kontrolės strategijos dažnai yra nematomos ir nereflektuojamos, o jų analizė leidžia kritiškai svarstyti normas, nustatomas ir palaikomas už formalios teisinės sistemos ribų. Jos nusako ne vien institucinius santykius, bet atskleidžia bendresnes socialinės kontrolės transformacijas, vykstančias vėlyvosios modernybės laikotarpiu. Antra, miestas yra kasdienio gyvenimo erdvė, kurios neįmanoma išvengti. Todėl jos tvarkymo klausimai paliečia kiekvieno miesto gyventojo patyrimus. Kartu aktualūs ir kritiniai svarstymai – kas, kaip ir kiek intensyviai kontroliuojama, kieno lūkesčius išpildo taikomi kontrolės būdai bei koks jų poveikis, kokios sutinkamos pasipriešinimo formos ir jų vaidmuo. Minėtus veiksnius svarbu reflektuoti, svarstant apie miestų kūrimo, erdvės tvarkymo principus ir jų poveikį miesto gyvenimo kokybei. Galiausiai, taisyklių nustatymo ir socialinės kontrolės mechanizmai – pavyzdžiui, teritorijų planavimas – veikia ne tik dabarties, bet ir ateities miestą.

Socialinės kontrolės problematiką miesto gyvenime nagrinėjama nuo Platono „Valsybės“ ir T. Moore'o „Utopijos“, bet sociologinės analizės objektu tapo XIX a. ir XX a. pradžios K. Marxo ir F. Engelso, F. Tönnieso, G. Simmelio darbuose, o konkretesnę empirinę išraišką įgavo XX a. pirmos pusės Čikagos mokyklos atstovų darbuose. Dalis pastarųjų, suformulavę teorines miesto kaip ekologijos prielaidas (R. Park ir E. Burgess) bei kiekybines metodikas nusikaltimams miesto erdvėje tirti (C. Shaw ir H. D. McKay), tapo pozityvistinių miesto studijų moksliniais pirmtakais, o taip pat suformulavo ekologinę paradigmą, kuria didžiąja dalimi rėmėsi besiformuojanti pozityvistinės krypties kriminologija. Pozityvizmas kriminologijoje taip pat remiasi struktūrinio funkcionalizmo paradigma bei metodologiniu individualizmu (Young 1997; vii), todėl traktuoja normos pažeidimą kaip *individuo yda*, kurią visuomenė turi nubausti, kad išgytų ir atstatytų pažeistą pusiausvyrą. Kaip atsvara šiam požiūriui susiformavusi kritinė kriminologija siejo nusikaltimų priežastis su kapitalistinės visuomenės struktūra, žvelgė į „deviantiškumą, normalumą ir netvarką kaip į struktūrinę visos visuomenės [o ne paskirų individų] problemą“ (van Swaningen 1997; 3). Pagrindinis tyrimų objektas buvo baudžiamojo teisingumo institucijos, nusikaltimo ir nusikaltėlio sąvokų konstravimas ir priskyrimas konkretiems individams bei socialinėms grupėms, o taip pat medijų konstruojamas viešasis diskursas apie nusikaltimus

(van Swaaningen 1997; 3).

Šią pozityvistinės ir kritinės kriminologijos priešpriešą tęsia šiuolaikinės jų atšakos. Pozityvistų pusėje taikomos teorinės prieigos – aplinkos kriminologija (angl. *environmental criminology*), racionalaus pasirinkimo kriminologija bei jos taikomoji atšaka – situacinė nusikaltimų prevencija, aktuarinis teisingumas (angl. *actuarial justice*), raidos kriminologija (angl. *life-course criminology*), o kritinės prieigos tęsinys – kultūrinė kriminologija. Šalia kitų nesutarimų, šios stovyklos pažymi du skirtingus požiūrius į normų nustatymą bei pažeidimus miesto erdvėje. Pozityvistinės kriminologijos šalininkai erdvę laiko kontroliuojamu, foniniu kintamuoju. Tuo tarpu kultūriniai kriminologai miestą mato kaip erdvę, kur normos nuolat (per)kuriamos ir patiriamos kaip įtampa tarp *suplanuoto* ir *išgyvenamo* miesto (Ferrell *et al.* 2008). Jų pozicija pažymi *erdvinį posūkį* (angl. *spatial turn*) kultūrinėje kriminologijoje (Hayward 2012), kai erdvė tampa veiksmu, iškeliamu į pirmą planą.

Vienas iš autorių, savo darbuose išsamiai nagrinėjęs socialinės kontrolės temas, yra M. Foucault. Savo darbuose jis išplėtojo teoriją, pristatančią tris galios formas, taikomas šiuolaikinėse visuomenėse: suvereni, disciplinuojanti ir biopolitinė galia. Foucault išskyrė šias galios formas, tyrinėdamas, kaip suverenios galios dominuojamas feodalinis valdymas transformavosi į šiuolaikinę valstybę, kurioje dominuoja disciplina ir biopolitika. Tačiau šios galios formos ne nuosekliai pakeičia vienas kitą, o egzistuoja vienu metu ir priklausomai nuo konteksto viena arba kita gali tapti dominuojančia. Kiekvienai galios formai būdingas savitas apibrėžimas, tikslai, veikimo būdai, kontrolės technikos ir santykis su erdve. Disertacijoje ši prieiga buvo pasirinkta kaip viena iš pagrindinių teorinių atramų dėl kelių priežasčių.

Pirma, per pastaruosius penkiolika metų buvo pradėtos leisti anksčiau nepublikuotos M. Foucault paskaitos, skaitytos College de France. Dviejų paskaitų ciklą – „Visuomenę reikia apginti“ (pranc. „*Il faut défendre la société*“) (Foucault 2004 [1976]) ir „Saugumas, teritorija, populiacija“ (pranc. „*Sécurité, territoire, population*“) (Foucault 2007 [1978]), medžiaga pateikia kitokią galios formų sampratą nei ilgesnį laiką žinomi klasikiniai veikalai, pavyzdžiui, „Disciplinuoti ir bausti“ (Foucault 1998) arba „Seksualumo istorija“ (Foucault 1999). Pastarieji darbai gilinosi į paskirų galios formų ypatybes (dažnai siejant jas su konkrečių institucijų veikla), o paskaitose buvo detalai nagrinėjamas trijų galios formų tarpusavio santykis, įtampos ir jų veikimo būdai skirtinguose kontekstuose.

Antra, Foucault yra įvardinęs miestą kaip vieną iš esminių veiksmų, paskatinusių susiformuoti šiuolaikinius galios santykius bei socialinės kontrolės technikas (Foucault 2007 [1978]; 63–64). Nors jis niekada nekūrė vientisos erdvės ar miestą apibrėžiančios teorijos,

beveik visuose jo darbuose įvairiais rakursais užsimenama apie erdvę ir erdvinį socialinės kontrolės veikimą. Taigi, Foucault teorijos naudojimas yra kitoks, nei abstrakčios socialinės kontrolės teorijos pritaikymas miesto erdvei. Nors požiūrio į erdvę susistemimas ir apibendrinimas kelia iššūkį, rezultatas remtųsi autoriaus išsakytais teiginiais apie teorijos pritaikymą miesto atvejui, o ne jų ekstrapoliacijomis.

Trečia, perskyra tarp dviejų šiuolaikinių galios formų – disciplinuojančios ir biopolitinės – atspindi praktinio lygmens įtampas. Kriminologiniu požiūriu socialinės kontrolės transformacijos per paskutinį 50–metį apibūdinamos kaip pradinis trumpalaikis liberalizavimas, po kurio sekė kontrolės kiekybinis ir kokybinis intensyvėjimas (Cohen 1985). Politikai ir sprendimų priėmėjai pradėjo remti dvi pagrindines prieigas prie socialinės kontrolės – bausmių griežtinimo politiką bei prevencinių technikų taikymą (Garland 2001).

Posūkis bausmių griežtinimo link atspindi disciplinuojančią siekį izoliuoti transgresuojančius subjektus ir stiprinti institucinę priežiūrą. Tuo tarpu aktuarinis teisingumas ir situacinė nusikaltimų prevencija parodo, kaip į mokslą bei viešąją politiką įpinami biopolitiniai – populiacijos gyvenimo kokybės bei rizikos mažinimo – interesai. Kritinės bei kultūrinės kriminologijos atstovų abiems minėtiems požiūriams išsakoma kritika galima traktuoti kaip disciplinos ir biopolitikos dekonstrukciją kriminologijos mokslo lauke. Kartu, ši kritika telkia dėmesį į klausimus, kuriuos kalbėdamas apie galią kėlė Foucault, ir parodo, kad jie išlieka aktualūs. Be to, galima rasti sąsajų tarp Foucault galios formų – ypač biopolitikos – ir kitų aktualių šiuolaikinių tyrimų tematikos: rizikos visuomenė, taktioji modernybė ir baimė (Bauman 2006), savanoriškas rizikavimas (Lyng 2008, 2005), nusikaltimų baimė kaip valdymo instrumentas (Lee 2007; Simon 2009), nusikaltimų kontrolė kaip pramonė (Christie 1993).

Taigi, miestas yra svarbus socialinės kontrolės objektas, o socialinės kontrolės strategijų analizė panaudojant būtent miesto erdvę gali atskleisti įtampas, kurias patiria kasdienio gyvenimo subjektas, ir bruožus, kuriais pasižymi sprendimų priėmimo procesas visuomenės mastu. M. Foucault suformuluota galios formų schema pateikia „konceptualizavimo įrankius“ siekiantiems kritiškai analizuoti šiuolaikinių galios santykių raidą ir kaitą (Valverde 2010).

Tačiau čia iškyla kita problema – kaip tiksliai įmanoma konceptualizuoti socialinę kontrolę miesto erdvėje, kas yra aktualiausias jos raiškos priemonės, kokie realūs referantai? Atsakymus į šiuos klausimus pateikia naujaisi – pastarųjų dviejų dešimtmečių – miesto erdvių tyrimai, susiję, be kitų klausimų, ir su socialine kontrole. Visų pirma, tai – kultūrinių kriminologų darbai, akcentuojantys erdvinio posūkio reikšmę deviacijų tyrimams (Hayward 2004) bei kritiniai miesto sociologai, iš naujo iškeliantys būtent erdvės

ir vietos pirmumą kaip esminį vėlyvosios modernybės socialinių reiškinių tyrimo prieigą (Gieryn 2000; Soja 2003; Borer 2006). Antra – teisinė geografija (Delaney 2015; Braverman *et al.* 2014; Bennett ir Layard 2015), XX a. pabaigoje užsimezgusi dalykinė sritis, tyrinėjanti, kokios abipusio poveikio sąsajos įmanomos tarp įstatymų ir erdvinių struktūrų, kaip jos gali formuoti viena kitą. Galiausiai semiotikos tyrimuose per pastaruosius 15 metų išryškėjo *semiotinio kraštovaizdžio* idėja (Jaworski ir Thurlow 2010; Laitinen ir Zabrodskaja 2015; Zabrodskaja ir Milani 2014), kuri ekstrapoluoja galios santykius iš viešosiose erdvėse matomų diskursyvinių ženklų. Šie ženklai – tai viešojo ženklinimo objektai (angl. *public signage*), apimantys visus materialius tekstinius bei vizualinius simbolius viešojoje erdvėje – pradedant kelio ženklais, baigiant grafičiais. Apibendrinant visus išvardintus tyrimus, pirmasis socialinės kontrolės referentinis aspektas – fizinė erdvės struktūra, kurią sudaro pastatai, erdvės tarp pastatų ir jų santykį su aplinka nustatantys objektai, antras lygmuo – įstatyminis, o trečias – diskursyvinis, apimantis viešojoje miesto erdvėje prieinamą diskursą, kuris, skirtingai nei kitos diskurso formos (pavyzdžiui, masinės medijos, arba ta pati teisė), yra aptinkamas tik fiziniu pavidalu ir pritaikomas prie erdvinių miesto struktūrų.

Mokslinis naujumas

Disertacijos mokslinį naujumą sudaro du pagrindiniai aspektai. Pirmasis susijęs su darbo įnašu į M. Foucault teorijomis paremtas miesto studijas, antrasis – su indėliu į socialinės kontrolės ir miestų problematikos tyrinėjimus Lietuvoje.

M. Foucault teorijų įkvėptiems miesto tyrimams yra būdingi kelios bendros teorinės bei metodologinės nuostatos. Teoriniu požiūriu, daugumos jų autoriai kaip pagrindinę pasirenka arba disciplinuojančios (Lianos 2003; Hannah 1997; Connellan 2013), arba biopolitinės (Crampton 2007; Murakami Wood ir Ball 2013) galios sampratą. Kartais jos pakeičiamos siauresnėmis sąvokomis, kurios negali pilnai atspindėti visų pasirinktos galios formos ypatumų, pavyzdžiui, disciplina sutapatinama su panoptikonu, o biopolitika – su valdysena (angl. *governmentality*). Tokia prieiga prieštarauja M. Foucault paskaitose išsakytai nuostatai, kad galios formos veikia neatskiriama viena nuo kitos ir skirtinguose kontekstuose dominuoja skirtingais būdais. Kartais, pasirinkę vieną galios formą, autoriai siūlo ją papildyti papildomais veiksniais arba konceptualizuoja naują galios formą (Lianos 2003; Hannah 1997), neatsižvelgdami į tai, kad pats M. Foucault kituose šaltiniuose jau yra aptaręs tokias galimybes.

Metodologiniu požiūriu, autoriai dažnai kaip tyrimo objektą pasirenka vieną, uždara struktūrą, pavyzdžiui, kalėjimą (Sibley ir van Hoven 2009) arba mokyklą (Pike 2008). Kitas dažnas panašumas – konceptualizavimo lygmenyje priskirti disciplinos veikimą *mikro*

lygmens sąveikoms, o biopolitikos – *makro* lygmeniui (Crampton 2003; Pike 2008; Hannah 1997). Galiausiai, nors kai kurie autoriai (pavyzdžiui, Legg 2005) savo literatūros apžvalgose išsamiai aptaria dvi arba visas tris galios formas, bet empirinėje analizėje panaudoja tik vieną arba išvengia sąsajų tarp teorijos ir duomenų interpretavimo.

Šis darbas siekia papildyti minėtas M. Foucault teorijomis paremtas erdvės studijas dviem požiūriais. Pirma, jame atliekama ir disciplinuojančių, ir biopolitinių socialinės kontrolės strategijų analizė realioje miesto erdvėje, nagrinėjamas ne tik paskiras jų veikimas, bet ir potenciali sąveika. Antra, tyrimo objektu pasirinktas miesto kvartalas, o ne pavienė institucija. Tokiu būdu užtikrinama didesnė potenciali galios ir socialinės kontrolės įvairovė, bei galimybė palyginti jų taikymą skirtingose erdvėse.

Lietuvoje socialinės kontrolės tyrinėjimai vyksta keliomis tarpusavyje retai sutinkančiomis kryptimis. Pirma, socialinė kontrolė gali būti aptariama kaip teorinė sąvoka (Zdanevičius 2000; Gavėnaitė 2007, 2008; Lavrinec 2006) arba istorinis reiškiny – sovietinei visuomenei būdingas bruožas (Leonavičius ir Ozolinčiūtė 2008; Leonavičius 2008; Samuilova ir Ališauskienė 2011), o ne išgyvenama, aktuali dabartinės tikrovės dalis. Antra, kai kurių mokslininkų darbuose socialinė kontrolė naudojama kaip šalutinė arba paaiškinamoji sąvoka, bet netampa tyrimo objektu (Juodaitytė 2007; Česnuitytė 2008; Urbanavičienė 2011). Galios santykių samprata, apart teorinių pasvarstymų (Mazgelytė 2014; Isoda 2014; Bielskis 2014), dažniausiai aptinkama lyties, seksualumo ir šeimos santykių tyrimuose (Šumskaitė 2014; Čiurlytė ir Večkienė 2008; Kraniauskienė 2005). Rečiau šią sąvoką galima sutikit kitose mokslo srityse – švietimo (Duoblienė 2009), socialinio darbo (Ruškus *et al.* 2013; Švedaitė-Sakalauskė *et al.* 2014; Blažytė 2008; Juodeškaitė ir Mažeikienė 2012), psichinės sveikatos (Šumskienė ir Pūras 2014), kriminologijos (Petkevičiūtė 2010, 2014), tačiau ir čia galia dažniausiai susiejama su lytimi ir lyties raiška.

Netiesiogiai socialinės kontrolės klausimai nagrinėjami architektų ir urbanistų darbuose. Šie dažniausiai nagrinėja miesto raidos klausimus: sovietinės architektūros charakteristikas ir miesto planavimą (Drėmaitė *et al.* 2012; Drėmaitė 2011; Petrulis 2006; Gudelytė 2012; Antanavičiūtė 2009; Weeks 2008; Linartas 2009; Mankus 2014; Novickas 2012), sovietinės architektūros palikimą (Nekrošius 2012; Drėmaitė 2012), sovietinių erdvių transformacijos į posovietines įtampas (Grunskis ir Šiupšinskas 2012; Buivydas ir Samalavičius 2011; Urbonaitė 2013; Kšivickaitė 2008; Petrulis 2006, 2012; Vyšniūnas 2008; Grunskis ir Šiupšinskas 2012), tapatybės ir atminties politiką mieste (Grunskis 2009; Novickas 2009), posovietinę miesto kaitą (Gražulevičiūtė–Vileniškė ir Urbonas 2010; Urbonaitė 2012; Vyšniūnas 2006; Rudokas 2013; Grunskis ir Mankus 2013; Čaikauskas 2008; Gerdvilis 2012; Jakovlevas–Mateckis 2008; Urbonaitė 2013; Linar-

tas 2010), miesto tikrovės santykį su strateginiu planavimu (Juškevičius ir Gaučė 2010; Juškevičius *et al.* 2009; Kajackaitė 2011; Glemža 2011; Motieka 2009). Visais šiais atvejais socialinė kontrolė netiesiogiai sutapatinama su politine galia, ideologijomis, erdvių simboline reikšme, o erdvė analizuojama kaip visiškai nuo jų priklausomas objektas.

Geografai ir sociologai dėmesį telkia į esamą miesto erdvės struktūrą bei jos raidą kaip posovietinių transformacijų pasekmę, tirdami tokius reiškinius kaip priemiesčių raida (Cirtautas 2015), kiekybinių rodiklių pokyčiai (Bučys 2010, 2013), erdvinė socialinė atskirtis (Leonavičius ir Žilys 2009; Tereškinas ir Žilys 2013; Žilys 2013), globalizacijos, kapitalizmo, neoliberalizmo įtaka miesto raidai (Cirtautas 2015; Rubavičius 2008; Čiupailaitė 2012). Šios studijos dažnai pateikia kritinį požiūrį į miesto kaitą, paremtą empiriniais tyrimais, o ne architektams bei urbanistams labiau būdinga normatyvine pozicija. Tačiau minėti autoriai taip pat nenagrinėja socialinės kontrolės problematikos tiesiogiai.

Daugelio sociologų, architektų ir urbanistų darbams tinka kritika, išsakyta istoriniams miesto tyrinėtojams (Jogėla *et al.* 2008; 9): jų darbuose analitinis dėmesys dažniausiai apsiriboja vienu konkrečiu pastatu ar pastatų tipu, o ne kvartalu ar rajonu.

Keletas antropologinių bei sociologinių studijų nagrinėja socialinius konfliktus, pasipriešinimą, įgalinimą arba galios netekimą miesto gyventojų santykiuose su gyvenamąja aplinka (Lapinskas 2008; Milstead 2008; Milstead ir Miles 2011; Svolkinas 2006; Urbonaitė–Barkauskienė 2014; Čiupailaitė 2014; Aglinskas 2014). Visais šiais atvejais galios santykiai mieste nagrinėjami per konkrečios socialinės grupės perspektyvą, jos dominuojančią arba subordinuotą poziciją kitų grupių atžvilgiu, o miestas – erdvė, kurioje kovojama dėl galios daryti įtaką fizinei erdvei arba ją naudoti transgresyviai.

Kriminologiniuose darbuose, nagrinėjančiuose miestą lietuviškame kontekste, dominuoja socialinės kontrolės nagrinėjimas per saugumo ir nusikaltimų prevencijos prizmę. Tai – teoriniai pasvarstymai apie nusikaltimų prevencijos priemonių taikymą miesto erdvėje (Pocienė *et al.* 2010; Pocienė 2009), kiekybiškai tiriamas nusikaltimų pasiskirstymas erdvėje ir jo įtaka saugumo jausmui (Dobryninas ir Gaidys 2004; Babachinaitė *et al.* 2008; Ceccato ir Lukytė 2011; Bielinskas *et al.* 2014; Jakaitis ir Bielinskas 2013). Šios studijos atstovauja pozityvistinės kriminologijos požiūriui į erdvę kaip kintamąjį, su kuriuo reikia dirbti, siekiant mažinti rizikas, taikyti situacinę nusikaltimų prevenciją, aktuarinę teisingumą. Socialinės kontrolės priemonės pateikiamos kaip saugumo technologijos, apriorinė viešoji gėrybė, vengiama kritinių klausimų apie jų taikymo pasekmes (ne tik teigiamas, bet ir neigiamas) ir socialinės kontrolės intensyvumą.

Taigi, Lietuvos kontekste šio darbo naujumą sudaro keli aspektai. Pirma, jo tyrimo objektas – iki šiol tik netiesiogiai nagrinėta socialinės kontrolės miesto erdvėje problemati-

ka. Antra, derinami keli skirtingi miesto erdvės tyrimo metodai, bei siekiama plėtoti kritinę poziciją. Trečia, jai interpretuoti taikoma kitokia nei ankstesniuose tyrimuose teorinė prieiga. Bendresne prasme disertacijos tema ir pagrindinės tyrimo prielaidos atliepia pastaruoju metu išsakomus kvietimus dažniau taikyti erdvinę prieigą disciplinose, nagrinėjančiose galios bei socialinės kontrolės problemas, o taip pat įsilieja į palyginti naujas ir Lietuvoje dar neplėtotas teisinės geografijos ir semiotinių kraštovaizdžių tyrimų sritis.

Disertacijos tikslas ir uždaviniai

Disertacijos tikslas – nustatyti, kokia socialinės kontrolės strategijų įvairovė veikia miesto erdvę Vilniuje bei koks tarp jų santykis.

Šiam tikslui įgyvendinti pasitelkti trys uždaviniai:

1. Pritaikyti M. Foucault disciplinuojančios ir biopolitinės galios formų sampratą šiuolaikinės socialinės kontrolės miesto erdvėje tyrimui.
2. Remiantis naujausias kritinių miesto studijų, kultūrinės kriminologijos, teisinės geografijos ir semiotinių kraštovaizdžių tyrimais, konceptualizuoti socialinę kontrolę miesto erdvėje.
3. Atlikus atvejo studiją, iširti, kokia yra socialinės kontrolės priemonių raiška bei jų pritaikymas konkrečiame miesto kvartale.

Ginamieji teiginiai

1. M. Foucault galios formos suteikia galimybę analizuoti socialinę kontrolę miesto erdvėje, atsižvelgiant į šiuolaikinį dėmesį saugumui, rizikos valdymui ir bausmių griežtinimui.
2. Galios formos, sąlygojančios socialinės kontrolės praktikas miesto erdvėje, gali būti atskleidžiamos per tris erdvės aspektus – fizinį, teisinį bei diskursyvinį.
3. Miesto aplinkoje disciplinuojanči ir biopolitinė galia yra glaudžiai susijusios; abi strategijos dažnai taikomos ir nė viena nėra dominuojanti kuriame nors iš erdvės aspektų. Taip pat glaudžiai tarpusavyje susiję ir fizinis, teisinis bei diskursyvinis aspektai.

Tyrimo metodika

Empirinio tyrimo metodai buvo pasirinkti iškelus tokius tyrimo klausimus:

1. Kaip disciplinuojanti bei biopolitinė galia išreiškiamos fiziniame, teisiniame bei diskursyviame miesto erdvės lygmenyje?
2. Koks yra santykis tarp disciplinuojančių bei biopolitinių socialinės kontrolės strategijų miesto erdvėje?
3. Koks yra santykis tarp fizinių, teisinių bei diskursyviųjų socialinės kontrolės aspektų miesto erdvėje?

Pasirinkta tyrimo strategija – kokybinė atvejo studija. Ši strategija tinkama dėl kelių priežasčių, kurias detaliau aptarė (Yin 2003). Pirma, ji tinkama naudoti tiriant realius kasdienio gyvenimo kontekstus, o būtent tokia yra miesto erdvė. Antra, tyrimo pradžioje nebuvo aišku, kokios yra skirtingų galios formų ribos ir tikslūs empiriniai referentai, o atvejo studiją galima pritaikyti tokiam neapibrėžtumui. Trečia, dėl daugybės susikirtimo taškų tarp M. Foucault galios formų ir analizuojamų miesto erdvės lygmenų, gaunama daug aktualių kintamųjų (angl. *variables of interest*), kurie reikalingi norint užtikrinti pakankamai turtingą analitinę studijos medžiagą. Ketvirta, dėl tiriamų miesto aspektų įvairovės tiko taikyti kelis skirtingus duomenų rinkimo ir analizės metodus, o tai taip pat yra vienas iš atvejo studijos atlikimo reikalavimų. Galiausiai, atvejo studija tinka dirbant su iš anksto sudarytu teoriniu pagrindu.

Pasirinktas tyrimo objektas – Vilniaus miesto centrinės dalies kvartalas, kurį riboja Lukiškių aikštė, Gedimino prospektas ir Neris. Atvejo studijoje buvo derinamas stebėjimas, fotodokumentacija, kartografavimas bei kokybinė teisinių dokumentų analizė.

Disertacijos struktūra

1 skyrius sudaro teorinį darbo pagrindą. Jame, remiantis M. Foucault, pristatomi galios formų apibrėžimai ir įvertinama jų reikšmė norint suvokti socialinę kontrolę šiuolaikinėje visuomenėje. Toliau aptariamos galios formų tarpusavio sąsajos, normos ir transgresijos sampratos bei žinojimo gamyba. Skyriaus pabaigoje analizuojami M. Foucault teiginiai apie miesto erdves ir pateikiama kritinė apžvalga šiuolaikinių miesto tyrimų, kurie remiasi šiais teiginiais.

2 skyriuje nustatoma, į kokius socialinius kontrolės aspektus miesto erdvėje susitelkia naujausios teorinės ir empirinės mokslinės diskusijos. Pristatomos pagrindinės idėjos iš kriminologijos, kritinių miesto studijų, teisinės geografijos bei miesto semiotikos darbų bei apžvelgiami Lietuvoje atlikti tyrimai, susiję su socialinės kontrolės problematika miesto erdvėje.

3 skyrius prasideda koncepcine schema, paremta ankstesnių dviejų skyrių teorinėmis išvadomis, pateikiamas tyrimo dizainas ir apžvelgiama tiriamos erdvės istorinė raida. Tyrimo rezultatus paaiškina, kokiais disciplinuojančios ir biopolitinės galios bruožais pasižymi fiziniai, teisiniai bei diskursyviniai miesto erdvės lygmenys.

Tyrimo rezultatai

Atsižvelgiant į naujausius tyrimus, kuriuose skirtingais rakursais nagrinėjama socialinės kontrolės problematika miesto erdvėje, šis reiškinys konceptualizuojamas trijuose lygmenyse. Tai – fizinis lygmuo, kurį sudaro pastatai ir erdvės struktūra, teisinis lygmuo – įstatymai, bei materialusis diskursas, kurį sudaro viešosios erdvės ženklėjimas. Su kiekvienu lygmeniu susijusios prielaidos, kuriomis buvo remiamasi, formuluojant tyrimo tikslus bei metodiką:

1. *Fizinis lygmuo.* Pirma ir viena svarbiausių prielaidų – erdvės bei vietos pirmenybė prieš kitus veiksnius, analizuojant socialinę kontrolę mieste. Erdvė šiuo atveju apibrėžiama kaip urbanistinės aplinkos dalis įsiliejanti į socialinį audinį, tiriamoji erdvė iki konkretaus žinojimo išgavimo. Vėliau joje išskiriamos vietos – pastatai bei kitos erdvinės dedamosios – kurios įvietina socialinės kontrolės praktikas. Socialinės kontrolės taikymas urbanistinėse erdvėse atspindi kritinių miesto studijų ir kultūrinės kriminologijos akcentuojamą kultūrinę perspektyvą – šiuo atveju, specifinę socialinės kontrolės kultūrą, kurioje dominuoja disciplinuojančios ir biopolitinės strategijos. Fizinė erdvės struktūra ir įvairių joje išdėstytų objektų savybės atveria „minkštosios galios“ taikymą ir už teisės ribų išeinančią socialinę kontrolę.
2. *Teisinis lygmuo.* Remiantis interpretyvistiniu ir postsuvereniškuoju požiūriu į teisės vaidmenį M. Foucault darbuose, laikomasi prielaidos apie dvigubą teisinės sistemos transformaciją. Pirma, pasikeičia suvereno samprata, nes modernybės laikotarpiu išnyksta tiesioginis atitikimas tarp suvereno ir valstybės. Antra, šiuolaikinėje valstybėje pasikeičia ir teisės vaidmuo. Teisėkūra ne vien nustato draudimus, bet ir nustato socialinių grupių tarpusavio santykius bei įsipareigojimus. Teisinės priemonės įtvirtina disciplinuojančios ir biopolitinės valdysenos strategijas. Įstatymai tampa specifiniu tiesos režimu, utopine socialinio gyvenimo vizija. Prie šių prielaidų galima pridėti teisinės geografijos poziciją, teigiančią, kad teisė ir erdvė konstituoją viena kitą. Taip užtikrinamas galios santykių kūrimas ir palaikymas miesto erdvėje. Erdvė tampa scena, kur įprasminama teisė virsta materialia, vizualia, o ne abstrakčia, struktūra. Teisinės nuostatos gali daryti įtaką erdvinei miesto struktūrai, o besikeičianti

erdvinė miesto struktūra gali keisti įstatyminės bazės formą bei turinį. Pažymėtina ir tai, kad teisė nėra tolygiai pasklidusi erdvėje, o erdvinė tikrovė kartais prieštarauja teisiniam tiesos režimui.

3. *Diskursyvinis lygmuo.* Įvairios viešosiose erdvėse panaudojamos medijos ir iš jų sukuriami ženklai – tekstai, vaizdai, simboliai – sudaro miesto semiotinį kraštovaizdį. Savo forma ir turiniu jie tampa materialaus socialinės kontrolės diskurso dalimi – gamindami, atgamindami bei įtvirtindami tam tikras erdvinio žinojimo schemas, bei patys būdami socialinės kontrolės objektais. Remiantis semiologine prieiga prie semiotinių kraštovaizdžių tyrinėjimo, ženklus viešojoje erdvėje, jų formą bei turinį, galima tyrinėti kaip tyrimo objektą, kuris yra tiek pat vertingas kaip kontekstinių kintamųjų analizė – šių ženklų gamybos, vartojimo arba su jais susijusių kognityvinių sąveikų. Šios analizės pakanka, norint nustatyti viešaisiais ženklais kuriamų žinių tarpusavio santykį, įtampas bei kuriamą galios santykių hierarchiją. Įvietintas materialusis diskursas vienodai prieinamai atspindi ir formalias, ir neformalias ar už reguliavimo ribų atsiduriančias socialinės kontrolės formas. Galiausiai, anot kultūrinės kriminologijos atstovų, miesto kraštovaizdyje svarbu ieškoti ne tik transgresinių socialinių praktikų, bet ir transgresyvių, dominuojantiems prieštaraujančių, diskursų žymių.

Empirinio tyrimo pagrindas – koncepcinė schema, kurioje M. Foucault galios formos derinamos su minėtais trejais miesto erdvės tyrimo lygmenimis. Ši schema pavaizduota 1 lentelėje. Stulpeliuose patalpintos disciplinuojančios ir biopolitinės galios formos bei papildoma (*kontr*)*elgsenos* kategorija, žyminti tiek disciplinai, tiek biopolitikai būdingus normų nustatymo procesus. Eilutėse patalpinti socialinės kontrolės miesto erdvėje lygmenys.

	Socialinės kontrolės aspektai		
Kraštovaizdžio aspektai	Elgsena ir kontrolg-sena	Disciplina – hierar-chijų valdymas	Biopolitika – srautų valdymas
Fizinis: erdvės struktūra	Erdvės naudojimas (ne) pagal paskir-tį; Pastatų funkcio-nalumas	Prieigos ribojimas; Pastatų atskyrimas; Pastatų matomumas	Populiacijų srau-tų nukreipimas; Prekių, pinigų bei atliekų judėjimo valdymas
Teisinis: įstatyminė bazė	Formaliai nusta-tytos erdvių praktikų normos;	Teisinis subjektų ir jų santykių konstra-vimas; Išorinis dis-kursyvinių praktikų reguliavimas	Teisinis prekių, pinigų bei atliekų reguliavimas; Teri-torijų planavimas; Gyvenimo ir mirties reguliavimas;
Diskursyvinis: miesto medijos	Viešojo ženklavimo formos ir turinio įvairovė; Netei-sėtas ženklimas kaip diskursyvinis pasipriešinimas	Formalūs ir ne-formalūs elgesnos diskursai; Žinojimo hierarchijos	Formalūs ir nefor-malūs srautų diskur-sai

1 lentelė: Socialinė kontrolė miesto erdvėje: analizės schema.

Schemos tikslas – nurodyti gaires, kurios leidžia kiekvieną iš trijų miesto erdvės aspektų interpretuoti pritaikant M. Foucault koncepcijas:

1. *Fizinis lygmuo*. Fizinėje erdvėje normų nustatymas ir elgsenos bei kontrolg-senos apibrėžimas veikia per erdvės naudojimą pagal ir ne pagal paskirtį, bei jos funkcijų nustatymą, palaikymą arba kaitą, įgalinančią arba užkertančią kelią specifinėms elg-senos formoms. Čia svarbus ir laiko aspektas – erdvės funkcijų gebėjimas išlaikyti funkcionalumą, nepaisant laiko tėkmės. Disciplinuojančią galią fiziniame lygmenyje sudaro fizinių struktūrų hierarchijos, kurias papildo kitos disciplinavimo technikos: prieigos ribojimas, erdvių atskyrimas, matomumas. Biopolitinis srautų valdymas, iš pradžių kaip koncepcija taikytas populiacijų bei prekių judėjimas, neoliberaliame mieste papildomai apima ir pinigų bei atliekų srautus, o fizinė erdvė tampa priemone

šiuos srautus skirstyti bei valdyti.

2. *Teisinis lygmuo.* Įstatyminė bazė užtikrina formalųjį elgsenos bei kontrolgosenos atskyrimą ir legitimuoja erdviųjų praktikų normas, taigi, sukuria tiesos režimą, apibrėžiantį socialines sąveikas mieste. Disciplinuojanti galia legitimuojama įstatymais, kurie nustato subjektų santykius – nuo erdvės priklausančius vaidmenis ir pareigas. Teisė – taip pat išorinė materialaus diskurso disciplinavimo priemonė, apibrėžianti su viešuoju ženkliniu susijusius draudimus, taisykles, ritualus ir doktrinas. Biopolitiniu požiūriu teisė yra svarbi priemonė užtikrinti formalųjį srautų reguliavimą bei teritorijų planavimą, nukreipiant kontrolę ne tik į dabarties, bet ir į ateities miestą. Kitas biopolitinis aspektas teisėje – gyvenimo ir mirties, o plačiąja prasme – biologinio gyvenimo kokybės – reguliavimas.
3. *Diskursyvinis lygmuo.* Šiame lygmenyje elgsena ir kontrolgsena išsiskiria per viešojo ženklinio formos, turinio, autorystės bei tikslų įvairovę. Čia taip pat gali slypėti ir diskursų pertrūkio bei pasipriešinimo pažadas. Disciplinos požiūriu, viešajame ženklinyje išreiškiamos erdvinio žinojimo hierarchijos, o taip pat viešasis ženklinyvas gali atgaminti būtent disciplinuojantį pageidaujamos elgsenos diskursą ir biopolitinį srautų valdymo diskursą.

Taigi, kiekvienas miesto erdvės ir galios konceptualizavimo aspektų susikirtimas sudaro pagrindą atskiriems tyrimo klausimams. Tačiau taip pat svarbios ir šių aspektų sąveikos, bendro veikimo problemos. Pirma problema – disciplinos ir biopolitikos santykis. Abejų galios formų siekis – išlaikyti subjektų elgseną bei kontrolgseną galios veikimo ribose. Tačiau disciplinuojančios ir biopolitinės šio siekio įgyvendinimo strategijos priklausomai nuo konteksto gali viena kitą palaikyti ir stiprinti, arba paneigti. Antra problema – potencialiai glaudžios sąsajos tarp fizinio, teisinio bei diskursyvinio miesto erdvės lygmenų.

Tiriamoji erdvė – tai ir tipinis, ir unikalus atvejis Vilniaus miesto kontekste. Ši vietovė yra maišytos paskirties, joje yra institucinių, gyvenamųjų bei poilsio erdvių. Architektūra reprezentuoja įvairias istorines epochas ir stilius nuo XVIII a. vidurio iki dabar. Privačios, komercinės ir valstybei priklausančios struktūros apima pačias įvairiausias funkcijas: keli mokslinių tyrimų institutai, kalėjimas, mokykla, vaikų darželis, apleista ligoninė, bažnyčia, parlamentas, nacionalinė biblioteka, aukščiausias teismas, šiuolaikiniai daugiaaukščiai biuro pastatai, finansų bei užsienio reikalų ministerijos, gyvenamieji kvartalai, smulkaus verslo įstaigos, kaimynystės aludė, maitinimo įstaigos.

Viena vertus, šis plotas pasižymi visam miestui būdingais bruožais: pastatų ir dirbtinių struktūrų bei gamtinių erdvių artumas, atvirų ir užstatytų erdvių derinimas, apleistų ir gerai išlaikytų, prižiūrėtų struktūrų buvimas šalia. Kitos Naujamiesčio dalys pasižymi panašiais architektūriniais bruožais – perimetriniu užstatymu, keliaaukščiais akmenis arba plytų statiniais. Gyvenamosios, komercinės bei valstybinės paskirties susimaišymas taip pat yra tipinis daugeliui miesto centre esančių rajonų daugelyje Europos miestų.

Antra vertus, kai kurie bruožai suteikia šiam atvejui funkcinio ir struktūrinio unikalumo. Kai kurie čia esantys statiniai yra savo pobūdžiu vieninteliai tokie visoje Lietuvoje: Lukiškių kalėjimas bei Seimas. Antra, labai skirtingos paskirties pastatai yra fiziškai labai arti vienas kito. Pavyzdžiui, kalėjimą nuo šalia esančio vaikų darželio skiria 30 metrų, nuo mokyklos – 40 metrų, o nuo parlamento – 300 metrų. 150 metrų pločio juostoje tarp dviejų ministerijų telpa gyvenamasis kvartalas. Architektūriškai, šiame plote yra palyginus didelis skaičius stalinistinio laikotarpio socialinio realizmo stiliaus pastatų. Kitas architektūriškai unikalus objektas – Montvilos kolonija, XX a. pradžios eksperimentinis gyvenamasis kvartalas. Tokioje įvairialypėje erdvėje yra tikimybė aptikti didesnę galios santykių ir socialinės kontrolės formų įvairovę nei labiau vienalytėse vietovėse.

Nagrinėjant *fizinį* socialinės kontrolės lygmenį, pagrindiniai metodai fiksuoti kiekvieno pastato charakteristikas buvo stebėjimas ir fotodokumentacija, o duomenų nagrinėjimui taikyta vizualinė nuotraukų analizė ir kartografavimas. Nuotraukų naudojimas socialiniuose tyrimuose yra pagrįstas poreikiu fiksuoti ir analizuoti sudėtingas, vizualiai intensyvias struktūras, kurių gausu šiam tyrimui aktualioje miesto erdvėje – pastatų, gatvių, tarpinių erdvių. Stebint tiriamąją aplinką, fotodokumentacija padeda užfiksuoti detales, kurių neįmanoma adekvačiai perteikti stebėjimo užrašuose (Collier 2006). Tyrimo metu buvo sistemingai fotografuojami visi tiriamojoje erdvėje esantys pastatai: iš pradžių daromi platesnio rakurso kadrai (paprastai – gatvės arba kiemo vaizdai), o vėliau pastatai fotografuojami iš arti, atkreipiant dėmesį į detalių matomumą, o taip pat tarpines erdves ir neįprastus objektus. Papildoma vaizdinė medžiaga buvo surinkta pasinaudojus Microsoft Bing Bird's Eye View paslauga¹. Ši leido peržiūrėti trimačius tiriamosios erdvės vaizdus ir suteikė papildomą informaciją apie sunkiau prieinamų pastatų – pavyzdžiui, Lukiškių kalėjimo – struktūrą. Istoriniai duomenys buvo renkami iš Baltic InterSave duomenų bazės².

¹<http://www.bing.com/maps/?v=2&lvl=19.33&dir=353.13&sty=o&form=LMLTCC>

²Anksčiau prieinama adresu <http://paveldas.vilnius.lt> tačiau nuo 2015 m. vasario mėn. viešai nebeprieinama. Projekto žymių išliko Interneto archyve: <http://web.archive.org/web/20060114012741/http://www.paveldas.vilnius.lt/> (2006) bei <http://web.archive.org/web/20111123151936/http://www.vilnius.lt/newvilniusweb/index.php/11/?env=4> (2011).

Atlikus kokybinę duomenų analizę, buvo fiksuojami kiekvieno pastato charakteristikos, kurios atskleidė fizinius socialinės kontrolės referentus tiriamojoje erdvėje ir leido juos susieti su disciplinuojančiais ir biopolitiniais socialinės kontrolės bruožais:

1. Bendras kontekstas: pastatymo data; nuosavybės forma; fizinė būklė;
2. Disciplina: pastato funkcija; pastato funkcijos ir realaus naudojimo atitikimas; aplinkinės erdvės atribojimas; matomumas;
3. Biopolitika: žmogiškųjų srautų cirkuliavimas; srautų valdymas;
4. Disciplina arba biopolitika: dirbtinė ar natūrali erdvės raida; prieiga ir prieigos ribojimo priemonės.

Šios charakteristikos buvo kartografuojamos norint įvertinti bendrą tiramosios erdvės būklę.

Iš anksto nustatytos funkcijos suteikia formą fizinei erdvės struktūrai ir pastatams. Kai pastarieji imami naudoti, jie įgyja prieigos ribojimo, atskyrimo ir (ne)matomumo bruožų. Tokia architektūros ir socialinės kontrolės kombinacija savo ruožtu formuoja populiacijų srautus kasdieniame gyvenime. Socialinės kontrolės strategijos turi ir laiko dimensiją - disciplinuojančios galios apribojimai skiriasi priklausomai nuo paros valandų ir savaitės dienų, nuo kurių priklauso ir biopolitinių srautų judėjimo kryptis ir intensyvumas. Tai, kad tyrimo erdvėje yra sumaišyti skirtingų istorinių laikotarpių, funkcijų ir tankumo pastatai reiškia, kad yra mažai galimybių jiems taikyti vientisą, iš anksto suplanuotą kontrolės strategiją.

Prieigos ribojimo ir erdvių atskyrimo nuo aplinkos praktikos tiriamame kvartale taikomi tik pastatams, bet ne didesnėms erdvėms tarp jų, išskyrus mokyklą bei kalėjimą. Didžioji dalis atskirtų erdvių yra prieinamos bent jau darbo dienomis, darbo laiku. Dauguma pastatų yra nepermatomi dėl atsitiktinių ir tikslinių priemonių sumažinti langų permatomumą. Įtakos tam turi ir struktūrinės savybės – dauguma didesnių apylinkės pastatų yra sudėtingos formos, sujungti taip pat sudėtingos formos praėjimais bei kiemais, o tokia struktūra pertraukia perspektyvą akių lygyje.

Per tiriamą erdvę juda įvairūs gyventojų ir pastovių lankytojų (dažniausiai darbuotojų) srautai. Nors paroje yra laikotarpių, kai šie srautai apsikeičia vietomis, jie turi pakankamai erdvės maišytis, nes gyvenamojo ir kitokio tipo pastatai yra vienodai pasklidę po visą tiriamą erdvę. Mažesnių srautų judėjimas vyksta lokaliais maršrutais dienos metu. Todėl skirtingos populiacijos buvo jungiamoji grandis tarp įvairių tiriamųjų erdvių: paslaugų

ir komercijos infrastruktūra yra pritaikyta gyventojų ir pastovių lankytojų srautams, o šių srautų nariai naudojami infrastruktūra, judėdami per savo kasdienę rutiną.

Nagrinėjant *teisinių* kontrolės lygmenį, buvo atlikta kokybinė dokumentų turinio analizė, į kurią įtraukti dviejų tipų teisiniai dokumentai: nacionalinio lygmens teisės aktai (kodeksai bei pavieniai įstatymai, susiję su konkrečiais tiriamojoje erdvėje sutinkamais pastatais arba erdvinėmis praktikomis) ir savivaldos lygmens teisės aktai, išplečiantys nacionalinių įstatymų normų veikimo lauką:

1. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas;
2. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas;
3. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas;
4. Lietuvos Respublikos Suėmimo vykdymo įstatymas;
5. Lietuvos Respublikos Tabako kontrolės įstatymas;
6. Lietuvos Respublikos Alkoholio kontrolės įstatymas;
7. Lietuvos Respublikos Statybos įstatymas;
8. Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas;
9. Lietuvos Respublikos Atliekų tvarkymo įstatymas;
10. Lietuvos Respublikos Reklamos įstatymas;
11. Išorinės reklamos įrengimo taisyklės;
12. Vilniaus miesto tvarkymo ir švaros taisyklės;
13. Gyvūnų laikymo Vilniaus miesto savivaldybės teritorijoje taisyklės;
14. Techninių eismo reguliavimo priemonių įrengimo ir jų priežiūros Vilniaus mieste tvarkos aprašas;
15. Vilniaus miesto atliekų tvarkymo taisyklės;
16. Vilniaus miesto gyvenamųjų ir bendrojo naudojimo patalpų ir inžinerinių įrengimų naudojimo taisyklės;
17. Vilniaus miesto prekybos viešosiose vietose taisyklės;

18. Vilniaus miesto būsto pritaikymo neįgaliesiems vykdymo tvarkos aprašas;
19. Vilniaus miesto gatvėse atsiradusių įgriuvų, įdubų, inžinerinių šulinių avarinių gedi-
mų operatyvaus šalinimo tvarkos aprašas;
20. Vilniaus miesto patalpų ir statinių, kurie yra nenaudojami ar naudojami ne pagal pa-
skirtį arba yra apleisti ar neprižiūrimi, nustatymo tvarkos aprašas;
21. Vilniaus miesto statinių tinkamos priežiūros taisyklės;
22. Vilniaus miesto Nenaudojamų žemės sklypų nustatymo tvarkos aprašas;
23. Vilniaus miesto triukšmo prevencijos viešosiose vietose taisyklės.

Kokybinės analizės metu visuose teisės aktuose buvo ieškoma straipsnių, susijusių su erdvės valdymu, elgsena konkrečiose erdvėse, erdvinėmis praktikomis, pageidaujamos ir nepageidaujamos erdvinės elgsenos apibrėžimais. Medžiaga buvo koduojama pagal iš anksto išskirtas platesnes kategorijas:

1. Normų nustatymas – su elgsena susiję įpareigojimai; apibrėžimai, nustatantys, kas laikoma transgresija; erdvinei elgsenai taikomi draudimai bei apribojimai;
2. Disciplina – subjektų apibrėžimas ir jų hierarchijų nustatymas; erdvė kaip baudmės priemonė; išorinis viešojo ženklinimo reguliavimas;
3. Biopolitika – srautų valdymas; gyvenimo ir mirties bei biologinės gyvenimo kokybės reguliavimas.

Duomenų kodavimas vyko naudojant R biblioteką RQDA.

Teisiniai draudimai bei įpareigojimai, nustatantys, kas laikoma elgesiu ir kontrolgesiu miesto viešose erdvėse ir pastatuose, apibrėžia esminį skirtumą tarp disciplinuojančios ir biopolitinės galios įstatymuose. Pirmieji atsiskleidžia per viešosios tvarkos ir viešosios rimties sąvokas ir susitelkimu į švarą bei tvarką – šis nukreiptas tiek į pačią erdvę, tiek į kai kurių veiklų bei subjektų pažymėjimą kaip nešvarių ir netvarkingų. Tuo tarpu biopolitiniai nurodymai nukreipti į gyvenimui pavojingas bei rizikingas veiklas, o taip pat užtikrina prekių, pinigų bei atliekų cirkuliavimą.

Pagrindinis skirtumas tarp nacionalinio lygmens ir savivaldos teisės aktų yra tai, kaip tiksliai arba užslėptai apibrėžiamos tam tikros veiklos arba populiacijos. Savivaldos įstatymuose dauguma įpareigojančių straipsnių aiškiai nurodo subjektus ir jų vaidmenis, o draudimai ar nepageidaujami veiksmai formuluojami universaliai. Tačiau už šio universalumo

slypi reguliavimas, nukreiptas į konkrečias socialines grupes, kurioms labiausiai būdingi nurodyti veiksmai. Teisiniu požiūriu, žaidžiančių vaikų arba privačiose erdvėse nakvojančių benamių reguliavimas savivaldos lygmenyje nereikalingas, nes įvykdžius pažeidimus gali būti taikomas Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Taigi, savivaldos taisyklės užkoduoja paslėptą atskirties ir kontrolės diskursą.

Nacionalinio lygmens teisės aktuose pasitaiko mažiau papildomų įpareigojimų, o savivaldos lygmenyje jų daugiau. Savivaldos dokumentai, ypač Švaros ir tvarkymo taisyklės, tapo nepaklusnių subjektų, kuriems reikalinga sureguliuoti smulkiausias kasdienio gyvenimo už namų ribų detales, portretą. Taip pat savivaldos teisės aktuose yra daugiau tiesioginių draudimų, skirtingai nei nacionaliniuose kodeksuose, kuriose dažniausiai pateikiamos formuluotės susieja veiksma su jo bausmine pasekme, o ne tiesioginiu draudimu. Taigi, kuo arčiau subjekto atsiduria teisėkūros institucija, tuo daugiau ji rūpinasi disciplina.

Tačiau netgi toks nedidelis miestas kaip Vilnius dažniausiai yra per didelis ir sudėtingas, kad būtų galima užtikrinti kiekvienos taisyklės įgyvendinimą, o ypač smulkiausiai reglamentuojamus veiksmus, tokius kaip skelbimo pakabinimas. Kadangi jie neatlieka tiesioginės normos legitimavimo ir palaikymo funkcijos, tokių taisyklių reikšmė nacionaliniuose ir savivaldos įstatymuose yra trejopa.

Pirma, jie projektuoja specifinį tiesos režimą. Jei būtų užtikrinamas kiekvienos savivaldos dokumentuose nurodytos taisyklės palaikymas, kasdienis gyvenimas viešose bei gyvenamosiose erdvėse taptų griežtai kontroliuojamu ir jame neliktų vietos privatiems ar bendruomeniniams sprendimams apie tai, kaip kurti miesto aplinką. Antra, dabartinės taisyklės taikomos netolygiai: kai kurios (pavyzdžiui susijusios su viešu alkoholio vartojimu) užtikrinamos uoliau nei kitos (pavyzdžiui, skelbimų kabinimo), o kai kurios užtikrinamos tik pasirinktose vietose pasirinktu laiku. Trečia, nors dabar dar neužtenka stebėjimo įrankių ir žmoniškųjų resursų užtikrinti šių taisyklių veikimas, kyla klausimas, kaip situacija keisis diegiant sudėtingesnes technologijas.

Diskursyvinis lygmuo buvo analizuojamas panaudojant anksčiau surinktą vaizdinę medžiagą – nuotraukas. Pritaikius kokybinę vizualinę analizę, buvo nagrinėjami nuotraukose užfiksuoti viešojo ženklinimo objektai. Ankstesnė teisinių dokumentų analizė atskleidė išorines materialaus diskurso kontrolės procedūras, o patys viešojo ženklinimo objektai buvo papildomai analizuojami, koduojant tokias kategorijas:

1. Bendra informacija – forma, turinys, ir funkcija;
2. Vidinės socialinės kontrolės priemonės – autorystė, komentavimas, autorizuoto žinojimo naudojimas;

3. Diskursyviniai pertrūkiai – funkcijų prieštaringumas, formalaus reguliavimo (ne)paaisymas;
4. Disciplinos raiška – formalūs ir neformalūs elgsenos diskursai;
5. Biopolitikos raiška – formalūs ir neformalūs srautų diskursai.

Tyrimo erdvės semiotinis kraštovaizdis yra turtingas turinio ir formos įvairove. Viešojo ženklavimo analizė pateikė dvejopas išvalgas apie socialinės kontrolės strategijas. Pirmą, pageidaujamos ir nepageidaujamos diskursyvinėms praktikoms miesto erdvėje yra taikoma teisiniuose dokumentuose nustatyta socialinė kontrolė. Antra, viešojo ženklavimo turinys dažniausiai atgamina disciplinuojančios arba biopolitinės kontrolės diskursus, tiesiogiai nukreiptus į artimiausią aplinką.

Nacionaliniai teisės aktai reguliuoja kalbinius viešosios komunikacijos, taigi, viešojo ženklavimo, aspektus, o savivaldos dokumentai skrupulingai aprašo kokios formos viešasis ženklavimas gali būti pateikiamas tam tikroje erdvėje, prie kokių paviršių tvirtinamas. Šie apribojimai yra pagrindžiami tvarkos ir estetikos sumetimais.

Viešojo ženklavimo turinys tiesiogiai išreiškia erdvinio elgesio socialinės kontrolės diskursus, nepriklausomai nuo formos bei autorystės. Disciplinuojančios galios diskursą atskleidžia ženklai, nukreipti į perspėjimą apie privalomą arba draudžiamą elgseną, nuosavybės bei privačių ir juridinių asmenų erdvinį įsitvirtinimą. Biopolitinio diskurso bruožai susiję su transporto bei pėsčiųjų srautų valdymu ir skatinimu nukreiptu į sklandesnę prekių, pinigų bei prekių apyvartą.

Tyrimas taip pat atskleidė oficialaus ir transgresyvaus diskurso viešajame ženklavime polius, apibrėžiamus per priešingas žinojimo gamybos praktikas. Gatvių pavadinimai ir pastatų numeravimas atspindi administracinį bei statistinį žinojimą, kuris ne tik kaupiamas valdymo tikslais bei parodamajam galios įtvirtinimui, bet ir kuria savitą erdvinį žinojimą, kuriuo turi vadovautis kasdienio gyvenimo subjektai. Tuo tarpu transgresyvos raiškos formos – dažniausiai sutinkamos grafičių pavidalu – pasižymi tuo, kad savo turiniu perteikia kasdienio gyvenimo naratyvus ir išvengia disciplinuojančio ar biopolitinio turinio. Verta pažymėti, kad nors tiriamojoje erdvėje aptikta ir daugiau viešojo ženklavimo objektų, neatitinkančių teisinių normų, tačiau tie iš jų, kurie palaiko ir atgamina disciplinuojančios ar biopolitinės galios diskursą, pavyzdžiui, nurodymai dėl pageidaujamos elgsenos arba prekių apyvartą skatinantys skelbimai, nėra marginalizuojami bei kriminalizuojami taip kaip ženklai, kurie pateikia kitokio turinio diskursą.

Išvados

Disertacijoje įgyvendintas tikslas nustatyti, kokia socialinės kontrolės strategijų įvairovė veikia miesto erdvę Vilniuje bei koks tarp jų santykis.

Remiantis tyrimo duomenimis, disciplinuojančios ir biopolitinės galios raiška miesto erdvėje gali būti apibendrinta taip:

Disciplinuojanti galia

1. Fizinis lygmuo

- Pastangos valdyti ir palaikyti pastatų funkcijas
- Fizinės prieigos ribojimo priemonės
- Pastatų atskyrimo nuo aplinkos ir matomumo kontrolės praktikos
- Statinių populiacijų, leidžiančių laiką pastatuose, valdymas

2. Teisinis lygmuo

- Bendroji savivaldos dokumentų retorika
- Aplinkos švaros ir tvarkymo akcentavimas
- Subjektų hierarchijos, pagrįstos jų demografinėmis charakteristikomis arba vaidmenimis
- Viešojo ženklavimo autorystės ir formos reguliavimas

3. Diskursai viešuosiuose ženkluose

- Gatvių bei pastatų struktūravimui ir administravimas
- Viešojo ženklavimo turinys, nukreiptas į pageidaujamą ir nepageidaujamą elgseną
- Nuosavybės ženklavimo užtikrinimas

Biopolitinė galia

1. Fizinis lygmuo

- Planavimas bei rizikos valdymo priemonės
- Techninės prieigos ribojimo priemonės, tarp jų ir vaizdo stebėjimo technologijos
- Srautų judėjimo dinamika

2. Teisinis lygmuo

- Bendroji nacionalinio lygmens dokumentų retorika
- Viešosios rimties bei viešosios tvarkos akcentavimas
- Teritorijų planavimo ir statybų reglamentai
- Prekių, pinigų bei atliekų reguliavimas

3. Diskursai viešuosiuose ženkluose

- Viešojo ženklinimo turinys, nukreiptas į populiacijų srautų valdymą
- Viešojo ženklinimo turinys, skatinantis prekių, paslaugų bei atliekų judėjimą

Disciplinuojančios ir biopolitinės galios strategijos vykdant socialinę miesto erdvės kontrolę randami kiekviename iš analizuotų lygmenų. Abi galios formos panašiai pasiskirsto erdvėje, neįmanoma išskirti pastatų arba erdvių tipų, kur viena forma aiškiai dominuotų. Atvirkščiai, dažniausiai jos viena kitą palaiko ir sustiprina.

Tarp trijų analizėje panaudotų socialinės kontrolės lygmenų taip pat yra abipusiai ryšiai, kurie kuria kompleksinį miestovaizdį. Fizinis lygmuo nukreipia elgseną ir yra jos formuojamas, tačiau dėl sudėtingos struktūros tampa sunkiau stebimas ir kontroliuojamas. Fizinė erdvė suteikia kontekstą viešųjų ženklų kūrimui ir demonstravimui, bet taip pat yra valdoma per jų kuriamą žinojimą.

Teisinis lygmuo pasireiškia kuria tiesos režimą, kuriuo grindžiamas fizinės erdvės kūrimas ir tvarkymas bei elgsena joje. Teisė nustato ir specifinį tiesos režimą, kuriuo turi vadovautis viešasis ženklinimas. Nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad teisė užvaldo kitus lygmenis, tiek fizinė erdvė, tiek viešasis ženklinimas gali ir įgyvendinti teises normas, ir joms pasipriešinti. Tokiu būdu realios teisinės normos miesto erdvėje pasiskirsto netolygiai.

Įstatymai reguliuoja semiotinį kraštovaizdį, o jo turinys gali atspindėti arba reprodukuoti disciplinavimo ir biopolitikos diskursus. Tačiau viešieji ženklai gali papildyti teisę arba su ja konkuruoti, nustatydami neoficialiai įtvirtinamas socialinės kontrolės normas. Su oficialaus žinojimo gamyba konkuruoja alternatyvūs diskursai, statmeni dominuojantiems.

Literatūra

- Aglinskas, Vaiva. 2014. „Caught in the waiting game: community, creativity and everyday life in Šnipiškės“, *Coactivity: Philosophy, Communication*, vol. 22(1): 77–86.
- Antanavičiūtė, Rasa. 2009. „Stalininis ``penkmetis``: Vilniaus viešųjų erdvių įprasminimo darbai 1947-1952 m.“, *Menotyra*, vol. 16(3-4): 150–169.
- Babachinaitė, Genovaitė; Jurgelaitienė, Gitana; Justickis, Viktoras *et al.* 2008. *Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Bauman, Zygmunt. 2006. *Liquid fear*. Cambridge: Polity.
- Bennett, Luke ir Layard, Antonia. 2015. „Legal geography: Becoming spatial detectives“, *Geography Compass*, vol. 9(7): 406–422.
- Bielinskas, Vytautas; Staniūnas, Eugenijus; Beconytė, Giedrė *et al.* 2014. „Public safety in monofunctional zones of Vilnius city“, *The 9th Conference of Environmental Engineering. Selected Papers*, 1–7.
- Bielskis, Andrius. 2014. „Kooperacija ir išlaisvinimo politika: Aristotelis ir Marxas“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, vol. 1(34): 35–61.
- Blažytė, Giedrė. 2008. „Prekybos moterimis aukų ir medikų galios santykiai: socialinio darbuotojo vaidmuo“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, vol. 2(2): 11–30.
- Borer, Michael Ian. 2006. „The location of culture: The urban culturalist perspective“, *City & Community*, vol. 5(2): 173–197.
- Braverman, Irus; Blomley, Nicholas; Delaney, David *et al.* 2014. „Introduction: Expanding the spaces of law“, in Braverman, Irus; Blomley, Nicholas; Delaney, David *et al.* (eds.) *The expanding spaces of law: A timely legal geography*. Stanford: Stanford University Press: 1–29.
- Buivydas, Rimantas ir Samalavičius, Antanas. 2011. „Public spaces in Lithuanian cities: Legacy of dependence and recent tendencies“, *Urban Studies Research*, 1–9.
- Bučys, Justinas. 2010. „Lokalių centrų vieta ir vaidmuo hierarchinėje didmiesčio centrų sistemoje: Vilniaus pavyzdys“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 34(2): 98–105.

- Bučys, Justinas. 2013. „Funkcinių ir kompozicinių urbanistinės struktūros analizės aspektų sujungimas: Vilniaus miesto lokalių centrų tyrimas“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 37(2): 141–159.
- Čaikauskas, Gintaras. 2008. „Vilniaus daugiabučių gyvenamųjų namų statybos raidos tendencijos nepriklausomybės laikotarpiu“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 32(3): 153–166.
- Ceccato, Vania ir Lukytė, Nijolė. 2011. „Safety and sustainability in a city in transition: The case of Vilnius, Lithuania“, *Cities*, vol. 28: 83–94.
- Česnuitytė, Vida. 2008. „Matrimonialinės elgsenos strategijos šiandieninėje Lietuvoje: atspindys žiniasklaidoje“, *Mokslo darbai*, vol. 7(2): 35–43.
- Christie, Nils. 1993. *Crime control as industry*. London, New York: Routledge.
- Cirtautas, Matas. 2015. „Changing periphery of the Baltic cities: Lithuanian case“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 39(1): 56–69.
- Čiupailaitė, Dalia. 2012. „Sociologinė naujųjų busto projektų posocialistiniame Vilniuje refleksija“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, vol. 2(31): 187–221.
- Čiupailaitė, Dalia. 2014. „Architektų vaidmens ir statuso dilemos posocialistiniame mieste“, *Coactivity: Philosophy, Communication*, vol. 22(1): 15–37.
- Čiurlytė, Lina ir Večkienė, Nijolė. 2008. „Šeimos išsaugojimo galimybės: sprendimų priėmimas galių santykių kontekste“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, vol. 2(2): 87–107.
- Cohen, Stanley. 1985. *Visions of social control: Crime, punishment and classification*. Cambridge: Polity.
- Collier, John. 2006. „Visual anthropology“, in Hamilton, Peter (ed.) *Sage benchmarks in social research methods: Visual research methods*. vol. 1 edn., London: Sage.
- Connellan, Kathleen. 2013. „The psychic life of white: power and space“, *Organization Studies*, vol. 34(10): 1529–1549.
- Crampton, Jeremy W. 2003. „Cartographic rationality and the politics of geosurveillance and security“, *Cartography and Geographic Information Science*, vol. 30(2): 135–148.

- Crampton, Jeremy W. 2007. „The biopolitical justification for surveillance“, *Geographical Review*, vol. 97(3): 389–403.
- Delaney, David. 2015. „Legal geography I: Constitutivities, complexities, and contingencies“, *Progress in Human Geography*, vol. 39(1): 96–102.
- Dobryninas, Aleksandras ir Gaidys, Vladas. 2004. *Is the Lithuanian society safe: Lithuanian population's victimization experience and attitudes towards criminal justice and public safety*. Vilnius: United Nations Development Programme.
- Drėmaitė, Marija. 2011. „Šiaurės modernizmo įtaka lietuviškajai architektūros mokyklai 1959-1969 m.“, *Menotyra*, vol. 18(4): 308–328.
- Drėmaitė, Marija. 2012. „Moderniosios architektūros paveldas Lietuvoje: teorinis aspektas“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 36(3): 149–160.
- Drėmaitė, Marija; Petrulis, Vaidas; ir Tutlytė, Jūratė. 2012. *Architektūra sovietinėje Lietuvoje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
- Duoblienė, Lilija. 2009. „Foucault idėjų sklaida švietime: disciplinuojančios mokyklos demaskavimas“, *Problemos*, vol. 75: 44–57.
- Ferrell, Jeff; Hayward, Keith J.; ir Young, Jock. 2008. *Cultural criminology: An invitation*. London: Sage.
- Foucault, Michel. 1998. *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Foucault, Michel. 1999. *Seksualumo istorija*. vol. 1-3, Vilnius: Baltos lankos.
- Foucault, Michel. 2004 [1976]. *Society must be defended: Lectures at the Collège de France, 1975-1976*. London: Penguin Books.
- Foucault, Michel. 2007 [1978]. *Security, territory, population: Lectures at the Collège de France 1977-1978*. New York: Picador.
- Garland, David. 2001. *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gavėnaitė, Aušra. 2007. „Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos“, *Teisės problemos*, vol. 3(57): 43–61.

- Gavėnaitė, Aušra. 2008. „E. Durkheimio ir M. Foucault idėjos sintetinėje D. Garlando baumės teorijoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, vol. 2: 124–138.
- Gerdvilis, Virginijus. 2012. *Daugiabučių funkcinės struktūros raida Lietuvoje*. Vilnius: Technika.
- Gieryn, Thomas F. 2000. „A space for place in sociology“, *Annual Review of Sociology*, vol. 26: 463–496.
- Glemža, Jonas. 2011. „Vilniaus miesot centro urbanistinės–architektūrinės ir paveldosaugos problemos“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 35(4): 295–300.
- Gražulevičiūtė–Vileniškė, Indrė ir Urbonas, Vilius. 2010. „Miestų centrų atgaivinimas socialiniu ir architektūriniu aspektu – užsienio patirtis“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, vol. 2(3): 38–45.
- Grunskis, Tomas. 2009. „Apie kai kurias šiuolaikines aikščių formavimo tendencijas Lietuvoje“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 33(3): 135–144.
- Grunskis, Tomas ir Mankus, Martynas. 2013. „The system of urban public spaces in the post-communist sociocultural context“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 37(3): 210–217.
- Grunskis, Tomas ir Šiupšinskas, Matas. 2012. „Tarybinio laikotarpio viešųjų erdvių transformacijos Lietuvoje. Vilniaus Žirmūnų ir Lazdynų atvejis“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 36(3): 209–221.
- Gudelytė, Indrė. 2012. „Neįgyvendinti architektūriniai projektai Lietuvoje: istorinė raida“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, vol. 4(2): 188–196.
- Hannah, Matthew G. 1997. „Space and the structuring of disciplinary power“, *Geografiska Annaler*, vol. 79B(3): 171–180.
- Hayward, Keith. 2004. *City limits: Crime, consumer culture and the urban experience*. Portland, OR: Routledge-Cavendish.
- Hayward, Keith J. 2012. „Five spaces of cultural criminology“, *British Journal of Criminology*, vol. 52: 441–462.
- Isoda, Vytautas. 2014. „Debatai dėl galios socialinėje ir politinėje teorijoje“, *Politologija*, vol. 3(75): 86–108.

- Jakaitis, Jonas ir Bieliniskas, Vytautas. 2013. „Saugumas viešosiose erdvėse kaip demokrati- nių miestų planavimo principų taikymo rezultatas (Vilniaus miesto pavyzdžiu)“, in De- veikienė, Vaiva; Godienė, Giedrė; ir Jakovlevas–Mateckis, Konstantinas (eds.) *Krašto- vaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai. Kraštovaizdžio architektūros forumo 2013 mokslo darbai*. Vilnius: Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga, Lietuvos Respub- likos aplinkos ministerija, Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilniaus miesto savivaldybė: 111–120.
- Jakovlevas–Mateckis, Konstantinas. 2008. „Moderno stiliaus kraštovaizdžio architektūra Lietuvoje ir Vilniaus Sereikiškių parko atkūrimo problema“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 32(1): 5–16.
- Jaworski, Adam ir Thurlow, Crispin. 2010. „Introducing semiotic landscapes“, in Jaworski, Adam ir Thurlow, Crispin (eds.) *Semiotic landscapes: Language, image, space*. London, New York: Continuum: 1–40.
- Jogėla, Vytautas; Meilus, Elmantas; ir Pugačiauskas, Virgilijus. 2008. *Lukiškės: nuo prie- miesčio iki centro (XV a. – XX a. pradžia)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Juodaitytė, Audronė. 2007. „Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konst- ravimas ir sklaida socialinėje, pedagoginėje realybėje“, *Socialinis darbas*, vol. 6(1): 104– 112.
- Juodeškaitė, Laura ir Mažeikienė, Natalija. 2012. „Vienišų motinų įgalinimas taikant bio- rafinį pasakojimą feministiniame socialiniame darbe“, *Socialinis darbas. Patirtis ir me- todai*, vol. 10(2): 163–191.
- Juškevičius, Pranciškus ir Gaučė, Kristina. 2010. „Urbanistinio planavimo deformacijos“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 34(4): 195–207.
- Juškevičius, Pranciškus; Mozūriūnaitė, Skirmantė; ir Motieka, Saulius. 2009. „Lietuvos ur- banistinių sistemų transformacijos ir mutacijos“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 33(4): 225–238.
- Kajackaitė, Monika. 2011. „Urbanistiniai branduoliai Neries upės slėnyje Vilniaus mieste – sistema ar nevaldomas atsitiktinumas“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, vol. 3(3): 101–108.
- Kraniauskienė, Sigita. 2005. „Lyties tapatybės raiška XX a. lietuvių autobiografijose“, *Til- tai*, vol. 2: 73–82.

- Kšivickaitė, Julija. 2008. „Sovietmečio modernizmo architektūros praradimai Lietuvoje“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 32(3): 173–182.
- Laitinen, Mikko ir Zabrodskaja, Anastassia. 2015. „Dimensions and dynamics of sociolinguistic landscapes in Europe“, in Laitinen, Mikko ir Zabrodskaja, Anastassia (eds.) *Dimensions of sociolinguistic landscapes in Europe: Materials and methodological solutions*. Frankfurt am Main: Peter Lang: 11–25.
- Lapinskas, Adomas. 2008. *Expecting resistance in Kaunas: Attempts of direct action versus structural disempowerment in a post-socialist peripheral city. MA thesis*. Budapest: Central European University.
- Lavrinec, Jekaterina. 2006. „Baimių gamyba: tranzitinės vietos“, *Problemos*, 100–109.
- Lee, Murray. 2007. *Inventing fear of crime: Criminology and the politics of anxiety*. Cul-lompton: Willan.
- Legg, Stephen. 2005. „Foucault's population geographies: Classifications, biopolitics and governmental spaces“, *Population, Space and Place*, vol. 11: 137–156.
- Leonavičius, Vylius. 2008. „Sovietinė modernizacija: socialinės sistemos ir socialinio veikėjo sąveika“, *Darbai ir dienos*, vol. 49: 219–233.
- Leonavičius, Vylius ir Ozolinčiūtė, Eglė. 2008. „Socialinės kaimo bendruomenės formavimosi prielaidos sovietinio laikotarpio Lietuvoje“, *Filosofija. Sociologija*, vol. 19(2): 19–30.
- Leonavičius, Vylius ir Žilys, Apolonijus. 2009. „Gerovės valstybė ir moderniosios Lietuvos urbanizacija“, *Filosofija. Sociologija*, vol. 20(4): 318–325.
- Lianos, Michalis. 2003. „Social control after Foucault“, *Surveillance & Society*, vol. 1(3): 412–430.
- Linartas, Darius. 2009. „Sovietinio laikotario architektūros konkursų raidos apžvalga“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 33(1): 39–47.
- Linartas, Darius. 2010. „Esminės reprezentacinių siekių įgyvendinimo architektūros konkursuose formos ir tendencijos“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, vol. 2(3): 24–30.
- Lyng, Stephen (ed.) . 2005. *Edgework: The Sociology of Risk-taking*. New York: Routledge.

- Lyng, Stephen. 2008. „Edgework, risk and uncertainty“, in Zinn, Jens O. (ed.) *Social theories of risk and uncertainty: An introduction*. Malden, MA: Blackwell publishing: 106–137.
- Mankus, Martynas. 2014. „Postmodernizmo idėjų raiška XX a. 8-ojo ir 9-ojo dešimtmečių Lietuvos architektūros darbų konkursuose ir neįgyvendintuose projektuose“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, vol. 6(3): 335–233.
- Mazgelytė, Rūta. 2014. „Galios samprata elito ir pliuralizmo teorijose“, *Sociologija: mintis ir veiksmai*, vol. 1(34): 168–185.
- Milstead, Terence M. 2008. *Housing and urban development in a post-soviet city: A case study of Vilnius, Lithuania. Dissertation thesis*. Tallahassee: Florida State University.
- Milstead, Terence M. ir Miles, Rebecca. 2011. „DIY home improvements in a post-soviet housing market: A socio-spatial analysis of Vilnius, Lithuania“, *Housing Studies*, vol. 26(3): 403–421.
- Motieka, Saulius. 2009. „Besiformuojančio Vilniaus moderniojo centro urbanistinis modelis“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 33(4): 195–210.
- Murakami Wood, David ir Ball, Kirstie. 2013. „Brandscapes of control? Surveillance, marketing and the co-construction of subjectivity and space in neo-liberal capitalism“, *Marketing Theory*, vol. 13(1): 47–67.
- Nekrošius, Liutauras. 2012. „Sovietinių metų architektūra kaip kultūros vertybė: Vilniaus atvejis“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 36(1): 38–53.
- Novickas, Audrius. 2009. „Naujausi paminklų pavidalai Vilniaus miesto centrinės dalies aikštėse“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 33(3): 145–157.
- Novickas, Audrius. 2012. „Įeigų ir regyklų reikšmė Lietuvos XX a. 7–9 dešimtmečių visuomeninės paskirties pastatų architektūroje“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 36(3): 181–193.
- Petkevičiūtė, Rūta. 2010. „Įkalinti vyriškumai Lietuvos nuteistųjų subkultūroje ir Lenkijos nuteistųjų podkultūroje“, *Kultūra ir visuomenė*, vol. 1(2): 147–170.
- Petkevičiūtė, Rūta. 2014. „Vyriškumo konstravimas Lietuvos pataisos namuose: nuo hipervyriškumo iki vyriško fasado valdymo“, *Kultūra ir visuomenė*, vol. 3(V): 11–34.

- Petrulis, Vaidas. 2006. „Stilistinės sovietmečio architektūros vertinimo prielaidos“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 30(3): 134–142.
- Petrulis, Vaidas. 2012. „Sovietinės Lietuvos architektūrinio palikimo įpaveldinimo socio-kultūrinės kontraversijos“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 36(1): 9–15.
- Pike, Jo. 2008. „Foucault, space and primary school dining rooms“, *Childrens' geographies*, vol. 6(4): 413–422.
- Pocienė, Aušra. 2009. „Socialinės tvarkos ir saugumo prielaidos mieste: aplinkos kriminologijos teorijų taikymo patirtis Vakaruose ir perspektyvos Lietuvoje“, *Teisės problemos*, vol. 4(66): 31–69.
- Pocienė, Aušra; Kalesnykas, Raimundas; Kiškis, Alfredas *et al.* 2010. *Saugumo miestuose užtikrinimo problemos*. Vilnius: Teisės institutas.
- Rubavičius, Vytautas. 2008. „Valstybė ir miestas: urbanistinė plėtra galių persiskirstymo aplinkoje“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 32(4): 232–239.
- Rudokas, Kastytis. 2013. „Viešosios miestų erdvės paradigmos kaita posovietinėje Lietuvoje“, *Logos*, vol. 77: 211–222.
- Ruškus, Jonas; Mažeikienė, Natalija; Naujanienė, Rasa *et al.* 2013. „Įgalinimo samprata socialinių paslaugų kontekste“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, vol. 12(2): 9–43.
- Samuilova, Ina ir Ališauskienė, Milda. 2011. „Modernizacija ir religija sovietinėje ir posovietinėje Lietuvoje“, *Kultūra ir visuomenė*, vol. 3(II): 67–81.
- Sibley, David ir van Hoven, Bettina. 2009. „The contamination of personal space: Boundary construction in a prison environment“, *Area*, vol. 41(2): 198–206.
- Simon, Jonathan. 2009. *Governing through crime: how the war on crime transformed American democracy and created a culture of fear*. Oxford: Oxford university press.
- Soja, Edward W. 2003. „Writing the city spatially“, *City*, vol. 7(3): 269–280.
- Šumskaitė, Lina. 2014. „Norminis vyriškumas tėvystės praktikose“, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, vol. 8: 33–50.
- Šumskienė, Eglė ir Pūras, Dainius. 2014. „Eikit pažiūrėt, kaip neturi būt: psichikos sveikatos politikos raida ir jos rezultatai“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, vol. 13(1): 75–90.

- Švedaitė-Sakalauskė, Birutė; Buzaitytė-Kašalynienė, Jolita; ir Gvaldaitė, Lijana. 2014. „Socialinis darbas ir galia: teoriniai tyrinėjimų pagrindai“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, vol. 13(1): 9–31.
- Svolkinas, Linas. 2006. „Strategies and tactics: defining a new moral behaviour in the public spaces of Vilnius“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis XIII, Studia Antropologica II*, 81–88.
- Tereškinas, Artūras ir Žilys, Apolonijus. 2013. „Emocijos ir socioerdvinė segregacija Lietuvos didmiesčiuose: ar aš galiu ką nors pakeisti?“, *Kultūra ir visuomenė*, vol. 4(2): 11–35.
- Urbanavičienė, Jolita. 2011. „Adučiškio–Kamojų arealas: kalbinė tapatybė lietuvių ir baltarusių paribyje“, *Kalbotyra*, vol. 63(3): 95–114.
- Urbanaitė, Inga. 2012. „Apleistų teritorijų reikšmė formuojant miesto rekreacijos sistemą“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, vol. 4(2): 97–105.
- Urbanaitė, Inga. 2013. „Rekreacinių funkcijų raiškos transformacijos posovietinio miesto viešosiose erdvėse. vilniaus atvejis“, *Journal of Architecture and Urbanism*, vol. 37(3): 194–209.
- Urbanaitė–Barkauskienė, Veronika. 2014. „Vilniaus graffiti žemėlapis kaip socialinės miesto kaitos indikatorius: Naujininkų rajono atvejis“, *Coactivity: Philosophy, Communication*, vol. 22(1): 53–68.
- Valverde, Mariana. 2010. „Specters of Foucault in law and society scholarship“, *Annual Review of Law and Social Science*, vol. 6: 45–59.
- van Swaaningen, Rene. 1997. *Critical Criminology: Visions from Europe*. London: Sage.
- Vyšniūnas, Algis. 2006. „Vilniaus miestas – tarp metaforos ir pragmatikos“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 30(4): 159–176.
- Vyšniūnas, Algis. 2008. „Lukiškių aikštė – socialinio užsakymo evoliucija. paminklas laisvės kovų dalyviams ar simbolis „Laisvė“?“, *Urbanistika ir architektūra*, vol. 32(4): 201–220.
- Weeks, Theodore R. 2008. „Remembering and forgetting: Creating a Soviet Lithuanian capital. Vilnius 1944-1949“, *Journal of Baltic Studies*, vol. 39(4): 517–533.

- Yin, Robert K. 2003. *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Young, Jock. 1997. „Foreword“, in *Critical criminology: Visions from Europe*. London: Sage: vii–xv.
- Zabrodskaĳa, Anastassia ir Milani, Tommaso M. 2014. „Signs in context: Multilingual and multimodal texts in semiotic space“, *International Journal of the Sociology of Language*, vol. 2: 1–6.
- Zdanevičius, Arnas. 2000. „Deviacija ir socialinė kontrolė: Deviacijos sociologijos istorija ir teorijos“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, vol. 3-4: 91–104.
- Žilys, Apolonijus. 2013. „Rezidencinė diferenciacija ir skirtumai Lietuvos moderniajame mieste: (po)sovietinis ar Vakarų miestas?“, *Kultūra ir visuomenė*, vol. 4(2): 67–101.

Mokslinės publikacijos disertacijos tema

Publications on the dissertation topic

Šupa, Maryja. 2014. „Kultūrinė kritinės kriminologijos transformacija“, *Sociologija: mintis ir veiksmai*, 1 (34): 146–167.

Šupa, Maryja. 2015. „Mapping practices of social control: A Foucauldian analysis of urban space“, *Kriminologijos studijos*, 2: 82–123.

Pranešimai tarptautinėse konferencijose

International conference presentations

Everyday life and discourses of control: the Lithuanian case.

European Group for the Study of Deviance and Social Control, 41st annual conference „Critical Criminology in a Changing World: Tradition and Innovation“. Oslo, August 29–September 1, 2013.

Cultural criminology and media studies: Nodal points.

2nd international conference „Communication and Information Sciences in Network Society: Experience and Insights“. Vilnius, June 19–20, 2014.

Biopolitical control of space and the construction of resistance.

27th Baltic criminology seminar „Criminology as Vocation and Profession“. Vilnius, June 26–27, 2014.

Biopolitical control of space and the construction of resistance.

European Group for the Study of Deviance and Social Control, 42nd annual conference „Resisting the demonisation of ‘the Other’: State, nationalism and social control in a time of crisis“. Liverpool, September 3–6, 2014.

Mapping the limits of control: A Foucauldian analysis of urban spatial structure.

European Group for the Study of Deviance and Social Control, 43rd annual conference „Social divisions, surveillance and the security state“. Tallinn, August 26–29, 2015.

|

Apie autorę

Išsilavinimas

2004–2008

Vilniaus universitetas, Lietuva. Komunikacijos bakalauro studijos.

2009–2011

Vilniaus universitetas, Lietuva. Sociologijos magistro studijos.

2011–2015

Vilniaus universitetas, Lietuva. Sociologijos doktorantūros studijos.

Akademinio darbo patirtis

2012–2016

Vilniaus universitetas, lektorė.

Bendruomeninė veikla

2010–2016

Sociologijos populiarinimo tinklaraštis „Sociali sociologija“ (<http://sociologai.lt>). Techninė priežiūra.

2013–2016

INSOMNIA, kasmetinė tarpdalykinė vasaros stovykla informatikos, matematikos, sociologijos ir politologijos studentams. Vadyba.

About the author

Education

2004–2008

Vilnius university, Lithuania. Bachelor of communication.

2009–2011

Vilnius university, Lithuania. Master of sociology.

2011–2015

Vilnius university, Lithuania. Doctoral studies.

Academic work experience

2012–2016

Vilnius university, Lithuania. Lecturer.

Community contributions

2010–2016

Sociology blog „Sociali sociologija“ (<http://sociologai.lt>). Technical support.

2013–2016

INSOMNIA, annual interdisciplinary summer camp for programming, mathematics, sociology and political science students. Management.